

Rond de Schutsboom

Periodieke uitgave van:
Heemkundige kring “De Vyer Heertganghen”

Jaargang: 23 nr. 2

Rond de Schutsboom

Periodiek van:

Heemkundige kring "De Vyer Heertganghen"

Redactie: Piet Wierex

Layout: Aschwin Wijdemans

Secretariaat: Nieuwe Rielseweg 41-43

5051 PD Goirle

Tel: 013 - 5 34 89 72

Jaargang 23 nr.2

december 2003

	pagina
Het oude schooltje bij de Sint Jan (2)	2
Mariajaar in het bisdom 's-Hertogenbosch	8
Het kruis op Abcoven	11
Brabants bont 'ne boerezaddoek vol	12
Toponiemen	14
Uit het museum	16
Te Lourdes op de bergen	20
Uit de oude Schoenendoos	25
De gebodenlinde van Goirle	26
De herberg met een geschiedenis	27
Van zoethout tot een gersten met	35
Heemerf	39
Een Snipperdag	40

Het oude schooltje bij de Sint Jan (2)

P. Wiercx

Straf.....

Samenvatting deel 1

De oudste school in Goirle was een kerkelijke school, grenzend aan de oude kerk.

Bij de Vrede van Munster in 1648 worden de katholieke scholen verboden. Het onderwijs wordt gegeven door hervormde schoolmeesters, meestal afkomstig van "boven de rivieren".

Na de komst van de Fransen in 1794 wordt het onderwijs openbaar en neutraal, dat wil zeggen: de school moet opleiden tot alle christelijke en maatschappelijke deugden.

Kwezels komen te hulp

De hervormde schoolmeesters moeten de kinderen opvoeden in de "ware" gereformeerde religie. Om dat te bereiken wordt op school de Heidelbergse katechismus geleerd. Alle banden met het katholieke verleden

worden verbroken. Op "Paepsche feestdagen" wordt nooit vrijaf gegeven. De katholieke kinderen mogen geen "*paepsche boecken, roose-kranssen, beeldekens of crucifixen*" mee naar school brengen.

Toch zijn er sluike wegen om katholieke kinderen de katechismus te leren en te onderrichten in de katholieke leer. Dat is te danken aan vrome, zeer godsdienstige vrouwen, zogenaamde "kwezels". Zij zijn lid van de Derde Orde van Sint Franciscus en hebben daardoor de verplichting op zich genomen veel te bidden en goede werken te doen. In de reformatietijd bestaat dit goede werk onder andere uit het geven van onderwijs aan katholieke kinderen, meestal aan eigen huis.

Dat gebeurt in het geheim, maar is niettemin bekend bij de Staten-Generaal. In het Schoolreglement, in 1655 uitgevaardigd door de Staten-Generaal voor de Generaliteitslanden, worden zij onder de naam "cloppen" uitdrukkelijk genoemd als "*niet gequalificeert, bequam ende wettelick toegelaten*" om onderwijs te geven. Kwezels die rondgingen en onopvallend op deuren klopten als oproep voor een geheime godsdienstige bijeenkomst, werden in het westen van het land (bijvoorbeeld in Haarlem) "cloppen" of "klopjes" genoemd.

De onderwijsactiviteiten van de kwezels moet een doorn in het oog zijn geweest van de gereformeerde bewindslieden. In de notulen van de vergaderingen van de Kerkeraad van de hervormde gemeente in Tilburg, komt het optreden van de kwezels of klopjes regelmatig aan de orde, liefst zestig keer.

De Goirlese kwezels worden in het overlijdensregister van de Sint Jan aangeduid als "devota's", dat wil zeggen: vrome, aan God toegewijde maagden. Een kleine opsomming.

Catharina Smits, devota, overleden 8-2-1738

Helena Otten, devota, overleden 24-3-1740

Elizabeth Bax, devota, overleden 3-5-1740

Petronella Brocken, devota, overleden 7-6-1741

Helena van Wijck, devota et custrix, overleden 12-8-1714

(deze devota was ook kosteres in de Roomse schuurkerk aan de Bergstraat)

Helena Botermans, devota en kosteres, overleden 25-9-1751

Adriana Michielse, devota, overleden 8-8-1753

Maria Soffers, devota, overleden 13-5-1754

Anna Bogaerts, devota (jubilaria), overleden 10-12-1758 ("jubilaria"= 50 jaar lid van de Derde Orde)

Maria van Spaandonck, devota, overleden 31-3-1768

Adriana Brouwers, devota, overleden 12-3-1772

Elizabeth Smits, devota en kosteres, overleden 26-9-1779.

Over de manier waarop en wáár de Goirlese kwezels de kinderen hebben onderwezen, zijn geen nadere gegevens bekend.

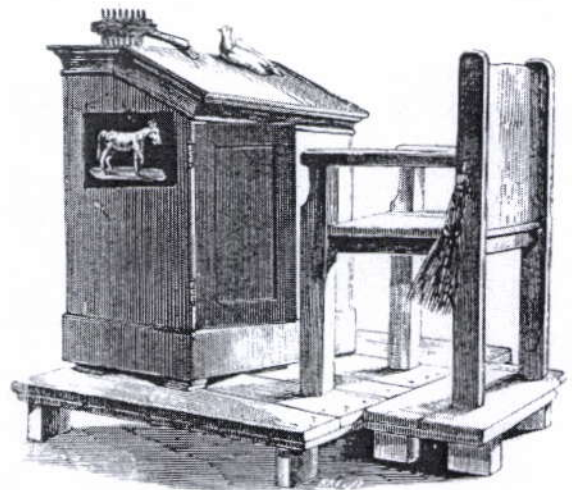
De hervormde schoolmeesters

Van de hervormde schoolmeesters ligt meester Willem Evert van Voorst ons nog vers en nadrukkelijk in het geheugen wegens zijn wangedrag. Hij wordt opgevolgd door zijn zoon Johan van Voorst.

Meester Johan van Voorst heeft niet zo'n moeilijk karakter als zijn vader, maar zorgt toch voor de nodige onrust in Goirle. Hij probeert namelijk Cornelis de Bondt als schepen van zijn stoel te wippen en stelt alles in het werk om zijn geloofsgenoot Jacobus van Esch de plaats van De Bondt te laten innemen. Jacobus van Esch was een Rotterdammer, die in Goirle het beroep van blauwverver uitoefende, tevens koopman was in "wolle laeckenen". De pogingen van Johan van Voorst hebben succes; Jacobus van Esch, aanhanger van de "ware religie", wordt schepen van Goirle.

Maar meester Johan van Voorst heeft ook zijn goede kanten, bijvoorbeeld een grote ijver voor zijn school. In die tijd opereerden veel vreemde troepen in de Zuidelijke Nederlanden. De inwoners van Goirle hadden veel last van inkwartieringen en ook de school moest het ontgelden. Aanhoudend werden in de jaren 1688-1704 reparaties verricht aan het schoolgebouw. Johan van Voorts is ook zelf niet te lui om de mouwen op te stropen en zijn school eigenhandig op te knappen. Als de school ombruikbaar is, zoekt de meester elders onderdak voor zijn leerlingen. Hij vindt dat bijvoorbeeld bij Johan Botermans die in 1703 voor vier maanden kamerhuur ontvangt omdat er in zijn huis school is gehouden.

Verder lezen we van deze koster-schoolmeester geen onrustbarende dingen, al komt hij in 1707 nog in het nieuws als Jenneke van Delft, de ongehuwde dochter van Ruth van Delft, moet bevallen van een kind en beweert dat de schoolmeester de vader is. Hoe dan ook, Johan van Voorst wordt opgevolgd door Dominicus de Vries en die, op zijn beurt door J. Dekkers. En dan doet een geruchtmakende figuur zijn intrede in het Goirlese schoolwereldje: Quirijn Rovers.

De lessenaar van de schoolmeester. Op de klep ligt de "pechvogel". Die gooide de schoolmeester naar een lastige leerling. Deze moest de vogel terugbrengen naar de lessenaar om daar gestraft te worden met de "plak". Opzij van de lessenaar het "schandbord" waarmee een domme leerling te pronk kon worden gezet.

Quirijn Rovers, koster-schoolmeester van 1763-1795

Bij de aanvaarding van zijn ambt is Quirijn Rovers nog de onaantastbare figuur van de gereformeerde schoolmeester. Maar dat zou veranderen!

De komst van de Fransen brengt de katholieken vrijheid van godsdienst en daardoor komt een einde aan enkele eeuwen afpersing en achteruitstelling. Onder de leuze "Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap" trekken de Franse troepen vanuit Alphen in 1794 Tilburg en Goirle binnen. Vrijheid was een ongekende weelde voor de Goirlenaren. Het betekende in ieder geval dat ze zich niet meer hoefden te laten ringeloren door bovenmoedijkse gezagdragers. En wie zou dat in Goirle anders zijn dan de koster-schoolmeester Quirijn Rovers?

"Eruit met die Quirijn! We hebben zelf een goede schoolmeester", moeten de Goirlenaren gedacht hebben.

Op 7 juni 1795 gaat er een brief naar het nieuw gekozen gemeentebestuur, de "Municipaliteit" van Goirle. De brief is ondertekend door vele Goirlenaren, die verzoeken om verlost te worden van de onredelijke en voor de kinderen "gevaarlijke" schoolmeester Quirijn Rovers.

Houten schooltas, voor een kind het enige plekje om schoolspullen in op te bergen.

De houten tas op de knieën was een stevige ondergrond voor de lei.

Het vernieuwingsproces in de Bataafse Republiek is intussen in volle gang en de stemgerechtigde burgers mogen zich zelf uitspreken over conceptplannen die de voorlopige regering voor de Generaliteitslanden heeft ontworpen. Zo worden op zondag 19 juli 1795 de stemgerechtigde Goirlenaren ter vergadering opgeroepen in de oude Sint Janskerk om te beraadslagen over de plannen van de regering.

Het gemeentebestuur maakt van deze gelegenheid gebruik om de ingekomen brief over Quirijn Rovers aan de orde te stellen. Voorgesteld wordt de schoolmeester te ontslaan en gedurende de vakature voorlopig een ander bekwaam burger te benoemen om het schoolmeestersambt waar te nemen.

Laureys van Dun zou daarvoor de geschikte persoon zijn. De burgerij gaat akkoord met de aanstelling van Laureys van Dun, geboren op 9 februari 1777, gehuwd te Goirle met Ida van Besouw.

Maar Quirijn Rovers laat zich niet zo maar van de bak bijten en vecht voor zijn baantje.

Een onbevoegde schoolmeester

Quirijn Rovers schrijft een brief aan het bestuur van Bataafs Brabant in Breda. *Ik ben van goed zedelijk gedrag, reeds twee en dertig jaar schoolmeester in Goirle en niet zoals vele anderen, bij de komst van de Fransen gevlucht* (zoals de dominee en schoolmeester van Tilburg). Voorts schrijft hij op 22 juli 1795 door drie leden van het gemeentebestuur te zijn ontslaan maar nooit is gehoord over de tegen hem ingebrachte klachten. Hij vermeldt in de brief dat hij half april 1796 het schoolhuis moet verlaten en de sleutels van toren en horlogie (uurwerk in de toren), benevens de begraafregisters moet afgeven. Hij besluit zijn brief met te stellen dat hij grote moeite heeft met de gang van zaken en bang is dat hij geen ander bestaan zal kunnen vinden. Ook vreest hij dat ze hem met geweld de sleutels en de begraafregisters zullen afnemen.

Op 22 maart 1796 ontvangt de gemeenteraad van Goirle een schrijven uit 's-Hertogenbosch, afkomstig van het "Comité van Algemeen Welzijn des Volks van Bataafs Brabant". Men